

Letní škola Evropské asociace pedagogického výzkumu 2022

131

Evropská asociace pedagogického výzkumu (European Educational Research Association – EERA) v rámci podpory začínajících vědců pravidelně pořádá Letní školu evropského pedagogického výzkumu (European Educational Research Summer School – EERSS). Cílem letní školy (LŠ) je profesní rozvoj začínajících výzkumníků, kteří mohou během pětidenního studijního pobytu načerpat nové vědomosti, navázat kontakty v rámci evropské komunity a nabyté zkušenosti využít při dalším směřování vlastních výzkumných projektů.

Po nucené dvouleté odmlce způsobené epidemiologickými opatřeními proběhla LŠ s osobní účastí v portugalském Portu ve dnech 11.–15. července 2022. Hostitelské role se ujala Fakulta psychologie a pedagogických věd Univerzity v Portu. Tématem byl *Research Design from Scratch: Making Sense of the Whats, Whos and Hows of Your Investigation* (Výzkumný design od nuly: dát smysl tomu, co určuje váš výzkum). Organizátoři si kladli za cíl provést 74 účastníků procesem výzkumného projektu od počátečního nápadu přes teoretická a epistemická východiska po stanovení výzkumných otázek a metodologie výzkumu. Cílem bylo též vytvořit prostor pro kritickou diskusi a formou odborné zpětné vazby poskytnout nové pohledy na zamýšlené výzkumné projekty.

LŠ nabídla nabitý pětidenní program sestávající ze dvou plenárních přednášek, šesti workshopů a jednodenního výletu na Univerzitu Minho s možností setkat se s odbornými pracovníky místního Centra pro výzkum ve vzdělávání. Kromě odborné přípravy byl zajištěn pro studenty i doprovodný program, během něhož při neformálním setkání v atriu univerzity ochutnali vyhlášené portské víno a při společné večeři vyzkoušeli místní speciality.

Po oficiálním zahájení byli účastníci rozděleni do devíti pracovních skupin, jež se staly stěžejním místem pro reflexi a práci na výzkumných projektech. Skupiny byly vedeny zkušenými vědeckými pracovníky převážně působícími v následujících výzkumných centrech: Centre for Research and Intervention in Education (CIIE, University of Porto), Research Centre in Education (CIEd, University of Minho), Research Centre on Didactics and Technology in the Education of Trainers (CIDTFF, University of Aveiro), Adult Education and Community Intervention Research Centre (CEAD, University of Algarve), přičemž v každé skupině spolupracovali dva lektori. Klíčem k rozdělení do skupin byla tematická nebo metodologická podobnost výzkumných

132 záměrů s cílem nabídnout účastníkům různé možnosti pohledu a zpracování obdobných badatelských témat. Vznikly tak skupiny zaměřené na předškolní vzdělávání, vzdělávání dospělých, další vzdělávání učitelů, vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem nebo skupiny, kde studenti zvolili stejný metodologický přístup. Během čtyř dní studenti absolvovali ve skupinách šest intenzivních, pro všechny přínosných studijních setkání. Vysoká hodinová dotace workshopů umožnila vytvořit dostatečný prostor pro představení a důkladné pochopení jednotlivých výzkumných záměrů a relevantních podmínek pro tvůrčí práci. Vzájemné sdílení zkušeností a vědomí, že ostatní začínající výzkumníci se potýkají s podobnými výzvami, se ukázaly jako zásadní předpoklad pro následný profesní rozvoj studentů. Zpětná vazba a následná debata nad jednotlivými tématy umožnily identifikovat možná úskalí výzkumu a nastínit případné varianty řešení již nastalých problémů. Pod odborným vedením lektorů studenti postupnými kroky směřovali k finální verzi závěrečné prezentace výzkumného projektu, již byla LŠ zakončena.

Prvním plenárním řečníkem byl profesor Licínio C. Lima (University of Minho), odborník na vzdělávání dospělých, který zároveň působí jako hostující profesor na univerzitách v Evropě, Africe, Asii a Latinské Americe. V přednášce *Designing a Research Problem: Twelve Propositions* (Návrh výzkumného problému: 12 tezí) provedl účastníky jedním z nejnáročnějších úkolů z epistemologického a metodologického hlediska výzkumného projektu, tedy samotným návrhem a jeho cestou k realizaci. Ve dvanácti bodech byli účastníci seznámeni s jednotlivými kroky procesu. Zdůrazněna byla role výzkumníka, který svým přístupem otevírá cestu výzkumnému problému a následně jej překládá do výzkumných otázek s cílem pochopit vzdělávací realitu. Profesor připomněl kruciólní nutnost teoretického ukotvení výzkumného problému, jež provází výzkum, pomáhá formulovat otázky a nabízí koncepty pro interpretaci empirických dat. Studenti ocenili především konkrétní příklady z oblasti výzkumu ve vzdělávání. Přednáška vzbudila velký zájem, o čemž svědčila závěrečná diskuse, která přinesla podnětné návrhy k zamyšlení a otevřela prostor pro následnou práci v jednotlivých skupinách. Studenti se shodli, že největší úskalí shledávají v možnostech přístupu do konkrétních institucí a v zamezení odlivu respondentů během výzkumu, což jsou nezbytné faktory k získání reálného pohledu na vzdělávací procesy. Začínající výzkumníci popisovali vlastní zkušenosti a navrhovali různé možnosti motivace aktérů vzdělávání k účasti na výzkumu.

V polovině týdne byla pro studenty připravena exkurze na Univerzitu Minho sídlící ve městě Braga s prezentací tamního Institutu vzdělávání a jeho výzkumného zaměření, jež se orientuje na tři tematické linie: 1) Diverzita, demokratizace a sociální začleňování; 2) Učení, inovace a udržitelný rozvoj vzdělávání; 3) Globální občanství, celoživotní vzdělávání a školení. Následovala plenární on-line přednáška zástupkyně místního odborného periodika *The Portuguese Journal of Education*, během které bylo publikum seznámeno s redakčním postupem a publikačním plánem daného časopisu. Po společném obědě následoval program ve skupinách, které byly náhodně vytvořeny pro čtyři připravené workshopy (REduF: An interdisciplinary research and cultural intervention project, Supporting STEM subjects through

project-based online practices, Research on pedagogical practices: methodological approaches and tools construction, Re(search) for career: Hands-on experience). Po workshopech následovala prohlídka svatostánku Bom Jesus se zakončením opět na univerzitě, kde byla během přestávky na kávu prezentována publikační činnost Institutu vzdělávání.

Druhou plenární přednášku *Ethics and reflexivity in research: From vulnerable subjects to the far right* (Etika a reflexe v rámci výzkumu: Od zranitelných subjektů až po ultrapravici) pronesla profesorka Shakuntala Banaji (London School of Economics and Political Science). Studenty seznamovala prostřednictvím vlastních vědeckých projektů s etickými otázkami, které by si měl badatel na základě reflexe klást před výzkumným šetřením a v jeho průběhu, například: Má být výzkum o zachycení autentické podstaty zkoumaného subjektu, nebo o podstatě daného textu, místa, situace? Jsou stejné výzkumné koncepty smysluplné v různých jazycích a kulturních kontextech? Jedním z témat byla též role respondentů a autorka otevřela otázku, v jaké míře jsou ve výzkumu zastoupeni ti, kteří nemají silný hlas ve společnosti – děti a mládež. Při práci s touto cílovou skupinou ve výzkumu se zvyšuje riziko mylné interpretace. Proto se jako výzkumníci musíme zamýšlet nad tím, zda dostatečně reflektujeme naši zaujatost či nedorozumění, které mohou vzniknout v dynamice dospělý–dítě. Základem by měl být respektující kritický přístup výzkumníka, který zahrnuje povědomí a reflexi kontextu, v němž je výzkum realizován. Prezentace se také dotkla tématu univerzálních kategorií, které jsou důležité, ovšem někdy mohou být zavádějící (např. kategorie chudoba, dítě – obě mohou nabývat diametrálních rozdílů v rámci geografického kontextu, neboť chudé dítě v Anglii se liší od chudého dítěte v Bombaji). Jednou z těchto otázek bylo zamyšlení, do jaké míry budeme mít validní data o společnosti pomocí výzkumu, kde určujícím kritériem pro výběr respondenta je např. poštovní směrovací číslo (Jaký prostor zde dáme lidem bez domova?). Pokud chceme znát míru využívání moderních technologií a použijeme on-line dotazník, budeme mít relevantní zastoupení těch, kteří on-line technologie téměř či vůbec nevyužívají? Do jaké míry mohu zkoumat problém, kterému nečelím, nejsem jeho součástí? Konec přednášky se věnoval výzkumnému projektu, který se zaměřoval na utlačovanou muslimskou menšinu v Indii. Autorka popsala vlastní zkušenost, během které se ukázala kritická místa zkoumání fenoménů, jako je násilí a nenávisť, které jsou traumatizující pro obě zainteresované skupiny (subjekty a výzkumníky). Poukázala přitom na fakt, že se ani zkušený výzkumník nevyvaruje chybných rozhodnutí, a proto jsou reflexe a transparentnost neopomenutelnými součástmi každého výzkumu.

Poslední den LŠ proběhly závěrečné prezentace disertačních projektů, ve kterých měli studenti reflektovat vývoj během čtyřdenní práce a nové poznatky. Následné diskuse k prezentacím probíhaly opět ve skupinách, které byly ovšem obměněny včetně vedoucích lektorů. Tento fakt byl při posledním setkání studenty hodnocen spíše negativně, jelikož v nových skupinách účastníci slyšeli témata svých kolegů poprvé. To mělo vliv i na následné diskuse o projektech ve skupinách, které byly méně rozvinuté než v původních týmech, ve kterých se studenti scházeli předchozí

134 čtyři dny. Tematicky se výzkumná témata studentů velmi lišila, nicméně nejčastěji se vázala na multikulturní edukační realitu či digitální technologie ve vzdělávání. Pro jednu z autorek bylo velkým překvapením, kolik studentů realizuje svůj výzkum v rámci větší výzkumné skupiny, kterou tvoří jak zkušení, tak začínající výzkumníci. Často tak kolegové v zahraničí ukončují doktorské studium s tím, že pracovali na vybrané části většího výzkumného projektu. Výhodou tak může být vysoká kvalita publikovaných výstupů a finanční zajištění samotného výzkumu. Někteří kolegové však popisovali, že se neúčastní samotného šetření ani sběru dat a pracují pouze s poskytnutými daty. Tito kolegové také zmiňovali, že přijímací proces ke studiu byl velmi kompetitivní.

Díky účasti na LŠ měly autorky možnost přemýšlet o svém výzkumném plánu a pedagogickém výzkumu v širších souvislostech. Přínosem tak bylo získání nadhledu díky sdílení s ostatními, kteří častokrát čelili stejným výzvám. Mnohdy drobná doporučení pomohla lépe nasměrovat další cestu výzkumníka. Prostředí nabídlo paletu názorů z různého kulturního prostředí, které by mohlo být inspirativní nejen pro začínající výzkumníky. Během závěrečného setkání studenti převážně nadšeně chválili organizátory za velmi inspirující a zdařilý týden. Obzvláště začínající výzkumníci by mohli profitovat z účasti na budoucích LŠ, které EERA plánuje. Více informací mohou zájemci najít na webových stránkách EERA, kde jsou oznamována témata LŠ a termíny pro přihlašování.

Kristýna Šejňohová
sejňohovak@gmail.com

Hana Urbanová
hana.durdilova@seznam.cz